

De watersnoodramp van 1916

Om daadwerkelijk over te gaan tot de uitvoering van grote publieke werken is niet zelden een bijzondere aanleiding nodig. De argumenten die wijzen op nut en noodzaak van deze werken worden weliswaar door velen onderkend, maar concrete actie laat vaak lang op zich wachten. Dat geldt ook voor het Zuiderzeeproject. Aan de voordelen van het afsluiten en gedeeltelijk inpolderen van de Zuiderzee hoefde sinds de publicatie van het Plan Lely omstreeks 1890 niet meer te worden getwijfeld. Dat de uitvoering evenwel verschillende decennia op zich liet wachten, had vooral te maken met een terughoudende rijksoverheid. Deze zag steeds opnieuw op tegen de omvang van het project, zowel wat tijdsduur als kosten betreft. De watersnoodramp van januari 1916, die zich grotendeels rond de Zuiderzee voltrok, bleek echter als een katalysator te werken. In september 1916 diende de regering bij de Tweede Kamer een op het Plan Lely gebaseerd wetsontwerp in om de Zuiderzee af te dammen en gedeeltelijk droog te malen.

De watersnoodramp van 13 en 14 januari 1916 trof heel Nederland, maar leidde in het Zuiderzeegebied tot de meeste schade en slachtoffers. Harde winden die van het noordwesten naar het zuidwesten draaiden, gecombineerd met een reeds wekenlange hoge waterstand, maakten dat dijken doorbraken en polders onderliepen. In Noord-Holland overstromden de Anna Paulownapolder, Waterland en Marken. Aan de zuidwal van de Zuiderzee hadden Huizen en Bunschoten-Spakenburg veel te lijden van de storm. Losgeslagen vissersschepen beschadigden huizen en dijken. In Gelderland liepen vooral gebieden nabij Nijkerk en Elburg onder. In Overijssel was er de meeste wateroverlast ten westen van Kampen en nabij Zwartsluis. In Friesland beperkte de schade zich tot het overstroomden van enkele buitendijkse gebieden.

De watersnood werd gezien als een nationale ramp. Er waren in de provincie Noord-Holland 19 doden te betreuren, merendeels op het eiland Marken. Op zee vielen nog eens 32 dodelijke slachtoffers. Koningin Wilhelmina en minister van Waterstaat ir. C. Lely bezochten enkele ondergelopen gebieden. Journalisten snelden naar de regio's die het zwaarst getroffen waren en maakten gelegenheidspublicaties, waarvan de opbrengst deels ten goede kwam aan de slachtoffers. Mr. G. Vissering, president-directeur van de Nederlandsche Bank en voorzitter van de Zuiderzeevereeniging, schreef al op 16 januari 1916 in het *Algemeen Handelsblad* dat uitvoering van het Plan Lely nu toch echt ter hand genomen moest worden. De Zuiderzeevereeniging organiseerde in februari en maart 1916 een tentoonstelling in Amsterdam om het belang van dat plan nog eens duidelijk te maken. Dat er ingrijpende maatregelen nodig waren om de veiligheid in het Zuiderzeegebied te garanderen was echter een inzicht dat door de gevolgen van de watersnoodramp eigenlijk geen nieuwe pleitbezorgers meer nodig had.

Propaganda-expositie van de Zuiderzeevereeniging in de tentoonstellingszaal van het Panorama-gebouw te Amsterdam, 1916. Aan de wanden zijn prenten betreffende watersnoden uit de verzameling van de heer A.Th. Hartkamp opgehangen. De collectionneur (rechts) is gefotografeerd terwijl hij in gesprek was met een bezoeker.

Na de watersnoodramp werd gedurende tien jaar aan dijkversterkingen gewerkt. Voor het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut was de storm van januari 1916 aanleiding om tot de oprichting van een waarschuwingsdienst voor dreigende stormvloeden over te gaan: de Stormvloedseindienst. Thans wordt deze Stormvloedwaarschuwingsdienst genoemd en is er al geruime tijd een samenwerking met Rijkswaterstaat aangegaan. De ramp van 1916 leidde ook tot een bundeling van krachten in zeven waterschappen in het noorden van Noord-Holland. In 1919 vormden ze samen het Hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier. Enkele kleine Noord-Hollandse gemeenten raakten door de watersnood zo verarmd dat ze aansluiting bij Amsterdam vroegen. Op 1 januari 1921 werden de gemeenten Buiksloot, Nieuwendam en Ransdorp onderdeel van onze hoofdstad.

De overstroomde Anna Paulownapolder, gelegen in de Kop van Noord-Holland, speelt in de aanloop naar het Zuiderzeeproject nog een speciale rol. Nadat deze polder weer was drooggemalen, werd hier nauwkeurig gevolgd hoe het zout uit de bodem verdween tijdens het opnieuw voor de landbouw geschikt maken van gronden die geruime tijd met zeewater waren overspoeld. Aan dit onderzoek is de naam verbonden van ir. Sikke Smeding, destijds rijkslandbouwconsulent in Noord-Holland en directeur van de Landbouwwinterschool in Schagen. Smeding zou in de periode 1930-1954 leiding geven aan de Directie van de Wieringermeer, de dienst die de in de eerste IJsselmeerpolders de uitvoering van de ontginning, inrichting en kolonisatie ter hand nam. Inzake het grondgebruik in die polders profiteerde hij van vroegere ervaringen, zoals die opgedaan in de Anna Paulownapolder. Totdat het water in het IJsselmeergebied geheel verzoet was, bleef het zoutgehalte in de bodem van het nieuwe land een belangrijk aandachtspunt bij het cultuurrijp maken van de IJsselmeerpolders.

André Geurts

Verantwoording van de illustraties:

Minister Lely en andere hoogwaardigheidsbekleders bezoeken de overstroomde regio van Edam:
M. van der Staal, *Januari-vloed 1916* (Rotterdam 1916) p. 8.

Een van de gelegenheidspublicaties, uitgegeven te Amsterdam, die de watersnoodramp in beeld bracht en waarvan de opbrengst bestemd was voor leniging van de nood:

Herinnerings-album van den grooten watersnood Januari 1916 (Amsterdam 1916) voorkant omslag.

Propaganda-expositie van de Zuiderzeevereeniging in de tentoonstellingszaal van het Panoramagebouw in Amsterdam, 1916:

Het leven geïllustreerd 11(1916) nr. 8 (22 februari) p. 257.

De genoemde publicaties zijn te vinden in o.a. de collecties van Batavialand in Lelystad.

...